

Pozdrav P. Zajacovi

FEDOR MATEJOV, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

„... tak dávno není kdy
vymlouváme se na jindy...“

J. Skácel

Pred desiatimi rokmi koncom marca 1996 v rámci jedného z početných podujatí na lipskom knižnom veľtrhu mala byť prezentácia aktuálne po nemecky vydaného zväzku štúdií a esejí P. Zajaca. Po skorom rannom odchode autom z Bratislavy odysea diaľničnou Prahou a česko-nemecká hranica plánovaný program trochu posunuli a zmenili; publikum besedujúce o súčasnej slovenskej literatúre bolo tak ušetrené napr. aj drobného pripraveného vystúpenia autorovho spolujazdca. Limitovanosť príležitosťou, časom a jazykom viedla k zopár elementárnym formuláciám; po rokoch môžu azda poslúžiť ako malá jubilejná pripomienka toho, čo človeka vtedy oslovovalo z textov P. Zajaca a s čím sa rád stretne v nich aj dnes.

Som rád, že sa môžem zúčastniť na predstavení knihy P. Zajaca Na holúbáčich nôžkach literatúry. U. Raßloff mi veľkoryso poskytla možnosť formulovať svoju predstavu o vedeckej a esejistickej práci P. Zajaca – vo forme doslovu. Nechcel by som túto predstavu, ktorá bola formulovaná z perspektívy slovenskej literatúry a literárnej vedy, priveľmi akomodovať tomuto priateľskému stretnutiu, tejto situácii, avšak aj tak jadro práce P. Zajaca možno tu vymedziť ako permanentné „prekladanie“ v metaforickom, prenese-
nom i doslovnom zmysle.

P. Zajac ako teoretik sa zaujíma predovšetkým o transpozíciu životných hodnôt a situácií, spôsobov existencie človeka a spoločnosti do média reči, do média literatúry s jej žánrami, tematickými konfiguráciami, stylistickými prostriedkami. V centre týchto jeho úvah sú obohacujúce, nevypočítateľne kreatívne procesy, ktoré sa dejú v priesečníkoch alebo uzlových bodoch reči, iniciatívy konkrétneho autora, inštitúcie literatúry a kultúry a vedú k vzniku nových, esteticky živých diel, resp. textov.

Lektúry týchto textov chápe P. Zajac zasa ako praktickú interpretačnú úlohu – chce všetky významové oscilácie vpísať do vedomia vnímavého čitateľa, pojmovo ich fixovať či názorne evokovať, napokon situovať v kultúre. Chce prostredníctvom literatúry a jej interpretácie oživovať ľudskú senzibilitu.

Táto subtilná práca je nemysliteľná bez estetických, filozofických a iných podnetov. Pred r. 1989 P. Zajac v mnohých svojich textoch takéto podnety sprostredkúval slovenskej literárnej vede a kritickému písaniu o literatúre. V situácii ideologickej kontroly dialo sa tak veľmi často v kryptickej podobe. Tento príspevok k rozvoju inštrumentária slovenského myslenia a písania o literatúre je ďalším „prekladovým“ momentom v práci P. Zajaca.

Otvorená kultúrna komunikácia prináša dnes často potrebu predstavovať slovenskú literatúru a kultúru v zahraničí. Od konca osemdesiatych rokov je P. Zajac v tejto oblasti veľmi intenzívne činný ako editor, komentátor, esejista, predovšetkým v nemeckom a stredoeurópskom kontexte, často v spolupráci so svojimi nemeckými kolegyňami a kolegami (bokom tu dnes zostávajú početné preklady P. Zajaca predovšetkým z nemeckej poézie).

Účasť P. Zajaca na politickom dianí v Československu po r. 1989 a na Slovensku má tiež „prekladovú“ dimenziu: priestor politiky ako priestor konfliktov a politického boja si vyžaduje, ak má zostať verejným priestorom „vecí ľudských“, sprostredkovávanie záujmov, ideí, konceptov, síl atď. P. Zajac vnáša do tohto prekérneho priestoru vecnosť a ľudskú mieru. Avšak principiálnou hranicou pre P. Zajaca tu zostáva intolerancia, brutálna instrumentalizácia ľudských hodnôt a ľudskej dôstojnosti. V týchto súvislostiach hlas alebo písanie P. Zajaca je nečakane tvrdé a príkre.

Literatúra ako prenos životných situácií do komunikatívneho média reči, interpretovanie ako vnášanie hodnôt do čitateľovho povedomia-porozumenia, sprostredkovanie zahraničných podnetov diskurzu slovenskej literárnej vedy a kritiky, politika ako sprostredkovanie medzi hodnotami a každodennými situáciami – to sú kľúčové momenty v práci P. Zajaca. Možno ho označiť ako pedagogického, hermeneutického človeka – pochopiteľne, bez nanucovania špeciálnych filozofických konotácií. Chcel by som knihu Na holúbáčich nôžkach literatúry privítať ako pekné, hmatateľné potvrdenie tohto tušenia, ktoré zdieľajú mnohí čitatelia, kolegovia, spolupracovníci P. Zajaca.

marec 1996